De la ziaristică la mistică: identitatea creștină a lui Daniil Sandu Tudor

Ioana URSU*

Abstract: Inter-war journalist and writer Sandu Tudor (born Alexandru Teodorescu) entered monastic life in the mid-1940s at the monastery of Antim in Bucharest. Known for his controversial inter-war biography (former director of the right-wing newspaper *Credința*, talented poet and versifier; a dandy, married thrice, actively involved in the literary and cultural debates of the inter-war era), monk Alexandru becomes hieromonk Agathon and later on, hieroskemamonk Daniil, retreats at a mountain monastery in the Rarău mountains, experiences political detention twice, and ends up dying in prison. Starting from the radical change in his life represented by monasticism, the present paper proposes to examine Sandu Tudor's/hieroskemamonk Daniil's Christian identity and the way he asserted it, starting with the years spent at the monastery of Antim during the initiation of the Burning Bush group, and until the 1950s, appealing to sources found in the archives of the Securitate, but also to memorialistic literature, as well as some of his writings.

Keywords: Burning Bush, political repression, mysticism, Sandu Tudor manuscripts.

1. Fragmente biografice, 1949-1962

Biografia „liderului” asociației *Rugul Aprins* de la mănăstirea Antim, Sandu Tudor (mai târziu ieroschimonașul Daniil de la

* Doctor în istorie și muzeograf în cadrul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, România.

Rarău) a fost deseori citată pentru paradoxul ei: un cunoscut ziarist interbelic, controversat pentru pozițiile sale publice și tumultul vieții personale, alege să intre în monahism, ajunge stareț la o mănăstire din vârful munților Moldovei și sfârșește, după două perioade de detenție politică, prin a muri în închisoare.

Pornind de la schimbarea radicală în viața lui Sandu Tudor, monahismul, articolul de față își propune să examineze identitatea creștină a lui Sandu Tudor și felul în care aceasta s-a afirmat începând cu activitatea de la Antim și în anii '50. Sursele sunt constituite de fragmente din arhiva Securității, dar și de fragmente memorialistice și manuscrise ale lui Sandu Tudor/ieroschimonahul Daniil.

Sandu Tudor intră în mănăstire la Antim ca frate în 1947 („fratele Alexandru”) și este tuns în monahism în 3 septembrie 1948 de mitropolitul Firmilian al Olteniei, devenind monahul Agaton¹. Nu mult timp după, este hirotonit și așezat tot de Firmilian drept stareț la mănăstirea Crasna din județul Gorj. De acolo va fi arestat, iar detalii despre acest moment găsim într-o notă informativă din 31 iulie 1950, care privește vizita făcută de Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, Mitropolitului Firmilian al Olteniei. De aici aflăm că:

„Starețul schitului Crasna din județul Gorj, monahul Agaton Tudor, fostul Sandu Tudor de la mănăstirea Antim din București, pe la începutul lunii iulie se spune că a plecat din mănăstire cu o mașină, însoțit de trei persoane și nu s-a mai întors. Se crede că a fost arestat, spun călugării, că el cât a fost stareț vorbea în biserică și făcea morală cetățenilor în fiecare zi și asemenea puținilor călugări pe care-i avea sub stăpânirea sa. La Mitropolia Olteniei nu se știe nimic oficial despre dispariția lui Agaton Tudor”².

¹ Document din Arhiva Mănăstirii Sihăstria, consultat prin bunăvoința cercetătorului Adrian Nicolae Petcu.

² Cristina PĂIUȘAN / Radu CIUCEANU, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958, vol. I*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001, p. 197-198.

După cum indică și nota de mai sus, nici la Crasna, dar nici când era la Antim, Agaton Tudor nu era simpatizat de călugării din obște pentru stilul său vulcanic și predicile dure. Câtă vreme se afla încă la Antim, un călugăr din obște își exprima nemulțumirile într-o notă informativă: „Agaton, fost aviator, marinar, ziarist, fost la Sfântul Munte Atos, acum la bătrânețe a venit la Antim ca să facă «misticism» și ce «misticism» pe pielea altora! Prin predici și conferințe interminabile și prin observații dure și obraznice, chinuiește atât pe călugări cât și pe credincioși ce vin la biserică”³.

„Agaton vine numai atunci când ține predică și atunci numai la sfârșitul slujbei, lucru care face pe mulți credincioși să iasă afară din biserică pentru că nu îl pot suferi. Prezența lui produce nervozitate și indispoziție, fiindcă vine ca un procuror și acuză, pe toată lumea, reieșind că toți sunt greșiți și numai el este drept. Mulți credincioși și călugări s-au exprimat că mai bine s-ar simți dacă Agaton n-ar mai apărea la Antim. Iată de o săptămână este plecat la Craiova, la Mitropolitul Firmilian cu care are vechi legături și lipsa lui s-a simțit foarte mult, deoarece toată lumea este liniștită și împăcată sufletește că n-are cine-i cicăli”⁴.

În decembrie 1949, de pildă, când Agaton era încă călugăr la Antim și făcea deplasări la Crasna pentru a colabora cu mitropolitul Firmilian la tipărirea unei cărți de rugăciuni⁵, Ghiuș, starețul, îl cheamă înapoi la Antim doar ca să predice, a doua zi urmând să se reîntoarcă la Craiova, ceea ce trezește nemulțumirea unor monahi din obște: „La București a venit numai pentru «predica» ce era programată joi seara. Putea să vorbească și altcineva în locul lui însă preotul Benedict Ghiuș a ținut să vorbească Agaton pe care l-a chemat telefonic de la Craiova”⁶.

³ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 2, f. 98.

⁴ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 463.

⁵ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 460.

⁶ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 460-461.

În iulie 1950, însă, așa cum am văzut mai sus, Agaton Tudor este arestat. În privința procesului, chiar mitropolitul Firmilian afirma:

„Fostul Mitropolit al Bucovinei, Tit Simedrea, actualmente consilier la Institutul Biblic, afirmă în legătură cu procesul lui Sandu Tudor, fost în ultimul timp ieromonah stareț Agaton Tudor de la schitul Crasna-Gorj, următoarele: «Este limpede că acest proces nu are caracter politic: Sandu Tudor a devenit incomod prin cercul de tineri, pe care i-a strâns în jurul său la mănăstirea Antim. Procesul are deci o semnificație bisericească. Se lovește într-un om al Bisericii. Piese din dosarul procesului sunt de mult în mâinile lor. L-au scos la iveală acum pentru că vor să-l scoată din circulație pe Sandu Tudor. Comuniștii care au pus la cale procesul sunt niște foști găinari. Tare mă tem că justiția va fi silită să-l achite, deoarece martorii propuși au declarat că reclamanții au fost pur și simplu niște hoți și niște găinari și nu muncitori progresiști. Condamnarea lui Agaton Tudor – dacă se va produce – va constitui un nou document despre așa zisa sinceră colaborare dintre Biserică și regim». Mitropolitul Firmilian Marin a mărturisit că în momentul arestării lui Sandu Tudor, s-a temut foarte mult ca să nu fie amestecat, pentru că l-a protejat și numit stareț, cu tot trecutul său politic, cu toate că avea o dezlegare în acest sens de la Patriarhul Justinian”⁷.

După doi ani și jumătate de detenție politică la Canal, Agaton Tudor este eliberat, iar în iulie 1953 ajunge la mănăstirea Sihăstria, unde a fost tuns ieroschimonaș, primind numele de Daniil. După scurt timp, tot în 1953, a fost mutat la Rarău ca egumen, iar în 1954 a fost numit stareț al schitului⁸.

⁷ Studiu al D.G.S.P. asupra structurii și activității înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, 20 august 1950. Cristina PĂIUȘAN, Radu CIUCEANU, *op. cit.*, p. 200-201.

⁸ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 96.

O notă informativă interesantă din dosarele Securității se leagă de proiectul lui Sandu Tudor de a face o mănăstire de intelectuali – bineînțeles, în aceeași idee de continuare a modelului de studiu îmbinat cu rugăciunea inițiat la Cernăuți (retragerea spirituală din 1943), Antim (întâlnirile grupului „Rugul aprins”) și Govora (1947, o reuniune similară cu cea de la Cernăuți), dar mai mult, de a-i educa și a-i forma într-o rezistență intelectuală împotriva comunismului. E vorba de un proiect care apare semnalat în detaliu în filele dosarului informativ 211015, care se ocupă cu urmărirea informativă la începutul anilor ‘50 la mănăstirile Secu, Sihăstria, Slatina și Rarău. Dosarul conține numele ieroschimonahului Daniil (Sandu Tudor), dar și al altor duhovnici cunoscuți: Cleopa Ilie, Arsenie Papacioc, Petroniu Tănase și alții sunt prezenți în acest dosar informativ⁹. În momentul în care se făceau verificări pentru dosarul de urmărire informativă de grup al Rugului Aprins în București (1957), iese la iveală faptul că Sandu Tudor/Daniil era deja „lucrat în acțiune informativă” la Suceava. Astfel, Direcția regională M.A.I. Suceava răspunde Direcției a III-a București, cerând totodată sprijin în vederea unei coordonări mai eficiente a urmăririi informative:

„La ordinul dvs. 341/00.210.332 din 9 ianuarie a.c. [1957] referitor la punerea în supraveghere operativă a lui Sandu Tudor raportăm: susnumitul este lucrat de regiunea Suceava pe bază de acțiune informativă grup pe linia serviciului unu din direcția a III-a deoarece împreună cu alte elemente caută să atragă în schit elemente tinere legionare intelectuali cu care să ducă o luptă activă pe plan ideologic împotriva comunismului, în care scop să-și creeze și un cerc filozofic reacționar. Prin agentura ce lucrează în acțiune care constituia o sarcină permanentă s-au stabilit din timp unele deplasări, lucru ce a făcut să fie pus în supraveghere operativă de două ori. Totuși, în mai multe rânduri s-a deplasat în alte localități. Nu a putut fi supravegheat pe motivul că schitul se afla la

⁹ Care numără 3 volume și peste 1300 de file.

o distanță de 18 km de orașul Câmpulung, iar agentul nu se afla în incinta schitului, și atunci când se afla agentul «Macarovici» ca călugăr tot nu a putut să ne comunice din timp eventualele deplasări. Rugăm să ni se comunice ce materiale posedăți dvs. referitor la Sandu Tudor și noi vom continua să stabilim deplasările conformându-ne ordinului dvs¹⁰.

În aprilie 1958, cu mai puțin de două luni înainte de arestarea membrilor lotului „Rugului aprins”, o fișă biografică care-l privea pe „Teodorescu Alexandru (Sandu Tudor), monahul Agaton, ieroschimonahul Daniil”, menționa cum, din anul 1955, „a fost semnalat că are legături cu o serie de legionari de la mănăstirea Slatina din regiunea Suceava și de la Mitropolia Iași, printre care cu Anghel Papacioc, Roman Braga și alții”. Foarte important e că „sub masca monahismului, toți aceștia sunt semnalati că desfășoară activitate legionară și intenționează să atragă în mănăstire elemente legionare care se eliberează din închisori pentru a fi călugăriți. Sandu Tudor a reușit astfel să atragă în mănăstire pe legionarii Tudor Pavel, Larion Neagoe, Spiridon Roiu și Stoianovici Ion¹¹”.

În paralel, se verificase deja și că:

„Sandu Tudor a reluat legăturile cu Benedict Ghiuș, Mironescu Alexandru și celelalte elemente cu care a activat în «Rugul Aprins», cu care se adună periodic la locuința profesorului Mironescu Alexandru din București și la diferite mănăstiri din Capitală, *pentru a face educație mistică naționalistă, sub masca cultului ortodox*, unui grup de studenți recrutați de aceștia din cadrul diferitelor facilități din București. În prezent, Sandu Tudor intenționează să-și lărgască cercurile, atrăgând fie direct fie prin colaboratorii săi noi aderenți din rândul intelectualității antipopulare și a studenților¹²”.

¹⁰ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 113-114.

¹¹ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 94, 96.

¹² ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 1, f. 96, 97.

În noaptea de 13/14 iunie 1958, Daniil Sandu Tudor va fi arestat; după el, în aceleași zile, vor fi arestați și restul membrilor lotului, iar ancheta lor, conform datelor menționate în procesele verbale de interogatoriu, avea să se întindă pe toată vara lui 1958¹³. Sentința a fost pronunțată în luna noiembrie, iar Daniil Sandu Tudor este încarcerat la Aiud, unde avea să moară pe 17 noiembrie 1962.

2. Identitatea creștină și scrierile mistice ale lui Daniil Sandu Tudor

Dincolo de imaginea livrată de documentele Securității, cum arăta creștinul și monahul Daniil Sandu Tudor? Portretul cel mai pătrunzător i-l face lui Sandu Tudor bunul său prieten, Alexandru Mironescu:

„Pentru cei care nu l-au cunoscut bine, Sandu Tudor a fost mereu un element de scandal și un interminabil prilej de defăimare. Dar el era, în intimitatea sa, exact altceva decât ceea ce se spunea despre el. Era însă, e adevărat, un om greu, foarte greu, uneori, de suportat, și pentru unii profund dezagreabil, printr-un fel direct de a vorbi, fără menajamente, și așa zice fără nici o ipocrizie. Ferice însă de cei care îl puteau suporta: era atunci un prieten neprețuit și un om admirabil, de o nesfârșită delicatețe sufletească, de o mare originalitate. Știa multe lucruri, și în anumite domenii era un învățat, avea o informație de savant. Dar se și ascundea, iar printr-un fel dur de a fi, se apăra de oameni și – curios! – de admirația lor, pe care sigur ar fi putut-o avea”¹⁴.

„Toată viața lui a abordat un număr mare de probleme, iar dacă manuscrisele lui s-ar păstra, ele ar oferi un material de o

¹³ ACNSAS, Fond Penal, dosar nr. 202, vol. 1 și 2.

¹⁴ Alexandru MIRONESCU, *Floarea de foc*, București, Edit. Elion, 2001, p. 193-194.

valoare excepțională”, mai nota Mironescu în „Floarea de foc”¹⁵. Totuși, multe din manuscrisele lui Sandu Tudor s-au păstrat, și de câteva din ele ne vom ocupa în cele ce urmează, urmărind în ele câteva din ideile referitoare la rugăciune, de vreme ce rugăciunea s-a aflat în centrul preocupărilor Rugului Aprins. Fragmentele următoare provin din manuscrise ale lui Daniil Sandu Tudor, păstrate de preotul Niculae M. Popescu, și publicate sub îngrijirea editorială a lui Alexandru Dimcea¹⁶, acoperind cronologic perioada 1938-1958 (așa numitele „caiete”).

La ieroschimonahul Daniil, studiul se împletește cu experiența rugăciunii „necurmăte”, și din această perspectivă caietele sale de însemnări scot la lumină preocupările legate de Dumnezeu, rugăciune; gândiri despre Dumnezeu, rugăciune, dragoste, bucurie, păcătoșenie, starea lumii, Dumnezeu și lumea, Sfânta Treime, Taina Crucii, rugăciune și euharistie ș.a. Manuscrisele sale, extinse pe perioada 1938-1958, spun despre el următoarele:

„Toate textele rămase de la dânsul arată că era pe deplin lămurit. Credea. Știa. Își descoperea mereu doar confirmări a ceea ce știa dinainte. Era sensibil la orice subtilitate spirituală. O sesiza imediat. Toate lecturile lui sunt bine organizate, bine alese. Și de peste tot își făcea note.

Nu mai știi azi, răsfoind atent caietele lui, cât e traducere din diferite lecturi, cât e parafrază, rezumat, glosă, gândire personală. A descifra aceasta ar însemna a parcurge tu însuși toate lecturile lui și a identifica sursele. (...) Nu-l interesa erudiția și nu-și făcea note pentru lucrări, ci pentru lucrarea interioară, în sensul isihast al cuvântului”¹⁷.

Caietele cuprind însemnări variate, de la meditații pe baza unor versete, la fragmente din lecturi care l-au impresionat sau

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ La editura Christiana.

¹⁷ Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul aprins*, Sibiu, Edit. Arhiepiscopiei Sibiului, 2002, p. 10.

căroră le găsește echivalențe în propria trăire. De la mistică la dogmatică, la morală. Problemele atinse cuprind rugăciunea, atributele ei, descrieri ale trăirilor sufletești, rugăciunea din inimă, rugăciunea neîncetată, problema omului¹⁸, Sfânta Cruce¹⁹, problema Prezenței.

Am selectat câteva din gândurile și meditațiile sale despre rugăciune – în general, rugăciunea pornită din inimă și Rugăciunea necurmată/„Sfințita Rugăciune” (Rugăciunea lui Iisus); ne-am oprit totodată asupra ceea ce am considerat a fi „indicații” de „tehnică” pentru Rugăciunea necurmată, călătoria spre locul inimii, legătura liturgie-taină-inimă și, nu în ultimul rând, ideea *prezenței* care apare în scrierile sale – dar apare și ca moștenire spirituală la Părintele Sofian Boghiu²⁰ sau Părintele Arsenie Papacioc²¹.

Mai întâi, un argument pentru „călătoria spre locul inimii” și pentru centralitatea ei ca și „unealtă” de împreună-grăire cu Dumnezeu, ca și poartă de exprimare a întregii ființe în rugăciunea vie și experiența lui Dumnezeu:

„Omul nu poate trăi fără minune. Dacă n-o are, se minte pe sine că o are și se amăgește, se înșală pe sine și pe ceilalți. (...) Azi, toți am ajuns căutători de astfel de jumătăți de adevăr, suntem atrași de dulceagul romantism modern, artificial și amețitor.

Totuși, mărgăritarul de înalt preț, comoara cea adevărată ne este aproape. O lume înmormântată, o libertate uitată ce dormitează în propriul nostru suflet. Țara aceea de farmec și de uimire, pe care o căutăm în tot ce-i depărtat și străin, în

¹⁸ Textele legate de această problemă au fost grupate și publicate în cel de-al patrulea volum al Caietelor ieroschimonahului Daniil, *Ce este omul?*, București, Edit. Christiana, 2003.

¹⁹ De asemenea, însemnările grupate în volumul 3 al Caietelor: *Taina Sfintei Cruci*, Edit. Christiana, 2003.

²⁰ George CABAȘ, *Pagini de pateric românesc*, București, Edit. Anastasis, 2011.

²¹ <http://www.razbointrucuvant.ro/2011/07/21/cum-sa-ne-rugam-ne-invata-ca-nimeni-altul-parintele-arsenie-papacioc-avem-nevoie-de-o-prezenta-continua-a-inimii-asta-este-esenta-rugaciunii-si-video/> (accesat la 10.06.2014).

exotic, frumusețea încântării și minunii o aflăm în preajma noastră, în viața de toate zilele, dar mai ales *în noi înșine, în inima noastră*²².

„Ca să cunoști Adevărul cel viu trebuie tu să fii viu adevăr. Nu putem cunoaște ceea ce nu ne este comun. Numai fiind tu în adevăr poți cunoaște adevărul”²³.

Și de aceea, „se cere o întreagă călătorie spre locul inimii, pentru ca prin smerenie și nevointă să intrăm prin Poarta cea strâmtă în Împărăția lui Dumnezeu”²⁴. Motivul care orientează acest drum e că „această desfășurare pe firul cel întors al semnului Crucii, această călătorie, ea însăși în sine, este o parte din Adevăr. Fiecare pas pe Calea cea sfântă este o agonisire din Adevăr. Și calea la Adevăr însăși e o parte însemnată din adevăr. „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața”, iată treptele întrupării lui Hristos în noi”²⁵. Mai mult, „inima omului este dumnezeiască, ea cuprinde „Împărăția Cerurilor” – prin urmare, de fapt, călătorind spre locul Inimii, descoperim la sfârșitul ei „taina începuturilor”: „și peste fața adâncului (abisului) de ape este întuneric și Duhul lui Dumnezeu se mișcă deasupra apelor”. (...) Așa, prin minune launtrică, omul descoperă, cu înfiorare, caracterul abisal al inimii lui”²⁶. Însăși „mântuirea este această scoborâre a Logosului în Abisul cel mai de jos, a Minții în Inimă”²⁷.

Ideea de coborâre a minții în inimă se afla constant între preocupările părintelui Daniil, după cum ilustrează grăitor aceeași notă informativă din decembrie 1949, care detalia predica de joi seara de la mănăstirea Antim:

²² Daniil Sandu TUDOR, *Taina Rugului aprins. Scrieri și documente inedite*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de prof. Gheorghe Vasilescu, București, Edit. Anastasia, 1999, p. 34.

²³ IEROSCHIMONAHUL DANIIL, *Caietele: 1. Dumnezeu-Dragoste*, București, Edit. Christiana, 2003, p. 136.

²⁴ *Ibidem*, p. 36-37.

²⁵ *Ibidem*, p. 137.

²⁶ *Ibidem*, p. 29-30.

²⁷ *Ibidem*, p. 30.

„Pr. Agaton împreună cu Benedict Ghiuș care de altfel a fost profesor la catedra de Mistică la Facultatea de Teologie din București, voiesc ca să propage această mistică în rândul clericilor. Această „mistică” este pe cale ortodoxă, ea însă aparține călugărilor și în special călugărilor care trăiesc în mănăstiri sau pustietăți. Preotul Agaton a vrut să arate în predică că *numai cine are această mistică tainică, cine coboară mintea în inimă, numai acela este un om integru* (s.n., I.U.). Toate acestea formează după propria expresie „trupul mistic al lui Cristos”. Unii ca aceștia, convinși fiind până în adâncul ființei despre fericirea ce o primesc de la Cristos, sunt în stare să-l mărturisească pe Cristos cu atâta îndrăzneală încât să devină martiri. Cei ce nu-l au pe Cristos în inimă nu au o viață mistică și de aceea nu cred în Dumnezeu”²⁸.

Adevărata rugăciune pornește din inimă:

„Fără îndoială, o adevărată rugăciune nu poate fi decât o rugăciune a inimii. Nu e vorba aici de o simplă rugăciune formală, de pravilă, de plinirea superficială a unui fel de datorie, de convențiune religioasă. Spunerea rugăciunii, recitarea rugăciunii, făcută cu destulă sinceritate, rămâne de cele mai multe ori străină de centrul adevărat al firii noastre, mai ales când acest vârf al sensibilității noastre religioase e ofilit sau împietrit de păcat. O astfel de rugăciune nu are altă urmare decât a pricinui în aerul înconjurător niște vibrații mai mult sau mai puțin sonore²⁹. (...) Rugăciunea, oricare ar fi ea, trebuie necurmat și limpede, să țâșnească întregă numai din inima omului. Altminteri ea este sunet gol de chimval zadarnic sau vorbă mincinoasă”³⁰.

²⁸ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 2214, vol. 5, f. 301.

²⁹ IEROSCHIMONAHUL DANIL, *Caiete: 2. Sfința Rugăciune*, București, Edit. Christiana, 2003, p. 44.

³⁰ *Ibidem*, p. 45-46.

De la rugăciunea pornită din inimă, cum se lucrează sau cum se ajunge la rugăciunea neîncetată sau necurmată? Ieroschimonahul Daniil atrage atenția la această creștere în plan duhovnicesc:

„Trebuie să ajungi la acea treaptă a creșterii tale duhovnicești, când nu mai e nevoie să te rogi într-un anumit chip și loc, la o anumite vreme și după o anumită rânduială de canon sau metodă³¹. Adică să te liberezi de sarcina rugăciunii, ceea ce înseamnă să te învrednicești să fii până întru atâta stăpân pe rugăciunea ta, sau, mai bine, stăpânit de rugăciune, încât tu să-ți trăiești starea de rugăciune³². Unul ca acesta nu-și mai face rugăciunea, ci este el însuși, cu întreaga lui făptură, numai rugăciune. Către acest stadiu ne îndeamnă să ne străduim, Scripturile, când ne spun «Rugați-vă neîncetat»”³³.

Această stare se caracterizează prin aceea că:

„Rugăciunea nu mai este făcută numai cu buzele, nici chiar numai cu gândul. Omul de rugăciune o trăiește într-o puternică unitate cu sufletul și cu trupul său la un loc. Această rugăciune totală nu mai este nici rugăciunea cugetului meu, nici rugăciunea inimii mele, ci ea este întâlnirea polară a acestor două, prin ceea ce se numește *«introducerea minții în inimă»*. Această rugăciune integrală este rugăciunea duhovnicească. Nu ne mai rugăm nici cu sufletul, nici cu trupul, nu ne mai rugăm noi, ci Duhul se roagă în noi”³⁴. Aceasta e „rugăciunea cea necurmată, care nu are nimic cu timpul, ci ea e rugăciunea veșnică a Duhului (...) este rugăciunea cea neîncetată, care ne cântă în gând, ne aleargă în sânge, ne bate în inimă, fiecare zvâcnire a răsuflării noastre de-a pururea în noi și chiar dincolo de noi, ca un dar neîntrerupt al Duhului Sfânt, încât putem spune

³¹ *Ibidem*, p. 69.

³² Adică o stare de *prezență*, cum vom vedea.

³³ *Ibidem*, p. 70.

³⁴ *Ibidem*.

precum mireasa fecioară a Cântării Cântărilor: «Eu dorm,
dar inima mea veghează»³⁵.

În ce privește rostirea ei, ieroschimonahul Daniil Tudor indică condițiile pe care sufletul și le impropriează pe măsura înaintării în rugăciune. Astfel, „cea dintâi condiție a rugăciunii este acordarea cu noi înșine. Liniștire, destindere și luarea de atitudine. (...) Aceasta ne învață Sfântul Ignatie Teoforul în chip minunat în Epistola către Filadelfieni când spune: «Admir – mă plec cu încântare uimită față de – blândețea acestuia, care, tăcând, poate mai mult decât alții care vorbesc cu zadar, fiindcă el se află în acord cu poruncile Domnului, așa precum alăuta cu coardele sale»³⁶.

Apoi, lacrimile. Între numeroasele lecturi filocalice ale părintelui Daniil se numără și Evagrie Ponticul, al cărui Cuvânt despre rugăciune îl tradusese în 1946, la Antim³⁷. Astfel, notează el, „Evagrie pune ca întâia condiție a rugăciunii lacrimile: «Mai întâi roagă-te pentru dobândirea lacrimilor, ca prin plâns să înmoui sălbăticia ce se află în sufletul tău; și după ce vei fi mărturisit așa, tu împotriva ta, toate fărădelegile tale înaintea Domnului, să primești iertare de la El» (Cele 153 de cuvinte despre Rugăciune, Cap. 5)³⁸. Mai apoi:

„Prin repetarea rugăciunii, mai întâi trebuie învinse josnicia, scârboșenia proprie, urâtenia, uscăciunea din mine³⁹ pe care le credeam înecate în adâncimea cea mai profundă a refuzului meu; zădărnicia, deșertăciunea mea pe care ineptia o leagănă într-o îndârjită obsesie, îndărătnicie, tăgăduire ascunsă; îndeosebi, mai grozavă

³⁵ *Ibidem*, p. 70-71.

³⁶ *Ibidem*, p. 33-34.

³⁷ *Ibidem*, p. 202-234.

³⁸ *Ibidem*, p. 33-34.

³⁹ Spre deosebire de literatura „duhovnicească” similară care folosește, fie, impersonal, persoana a III-a, fie, familiar, persoana a II-a, folosirea constantă a persoanei I singular este o marcă a acestor însemnări – atunci când ele fac referire la experiența personală a rugăciunii – și mai ales la lipsurile și obstacolele sufletești – expresie a smereniei.

decât toate celelalte, răceala, asprimea, nelegiuirea, împietrirea mea față de nedibăcia față de mine însumi cel adevărat și față de toate, și mai ales față de Dumnezeu. Frumusețea rânduielii, când ea ajunge a elibera sufletul, a-l conforma desăvârșirii prin curata rugăciune pre aceasta o caută, cele dinafară toate i se par pângărite și urâte. Și se cade a te învăța la aceasta, „Că acolo aflându-se mintea, dator ești de atunci încolo a n-o lăsa pe dânsa să tacă și să stea nelucrătoare ci dă-i ei pre: «Doamne Iisuse Hristoase Fiule al lui Dumnezeu, miluiește-mă!»»⁴⁰.

Transformarea lucrată în suflet în urma rostirii rugăciunii se petrece tainic, dar simțit. Chiar dacă:

„La început nu deslușești nimic în această nesfârșită repetare de sunete în care este închis Numele. Însă îndată ce gândești altminteri decât pe din afară, se petrece cu tine o situație minune: începi să simți în apropiere o inimă care te iubește, care nu obosește să te asculte. Ți dai seama că singură mediocritatea *mea*, sărăcia de daruri a dragostei *mele* prea scoborâte, lipsa de putere de a țâșni din nou cât mai sus, neregularitatea *mea*, teama, grija de a te pierde pe tine însuși, zgârcenia de sine însuși care mă închide în mine, mă lipsește de puterea de a alerga din nou la singurul mijloc de a chema și apropia, și care e precis această încântare de dor care cheamă această litanie nesfârșită, această întoarcere necurmată, această roată heruvică de cuvinte care te roagă pe tine însuși fierbinte și cu duh nestins de dreaptă slăvire și dragoste”⁴¹.

Pe lângă aceste conștientizări ale păcătoșeniei și nimicniciei, Rugăciunea rezervă și momente deosebite de har:

„Deosebitele vădiri ale «Rugăciunii duhovnicești» au toate un caracter comun: străfulgerarea dintr-o dată a Harului. În timpul cântării unui psalm, la auzul unei cuvântări

⁴⁰ *Ibidem*, p. 29-30.

⁴¹ IEROSCHIMONAHUL DANIIL, *Caiete: 2. Sfințita Rugăciune*, p. 29.

duhovnicești, la moartea cuiva mult iubit sau la vremea unei cugetări mai adânci asupra căldicelului și risipirii și lăncezirii din neorânduială, călugărul simte sufletul său aprinzându-se brusc, dintr-o dată lumina cea cerească îl inundă, simțăminte de pocăință îl năpădesc, și rugăciunea se înalță spre Dumnezeu în țâșniri de foc”⁴².

În același plan și în strânsă legătură cu trăirea rugăciunii inimii, părintele Daniil dezvoltă câteva repere pentru o teologie a *prezenței*. Ideea are mai multe valențe, în funcție de persoana/Persoana din actul rugăciunii. Mai întâi, este vorba de atenție, conștientizare, raportare la Dumnezeu în momentul rugăciunii: „Prima condiție esențială a rugăciunii e deci de a ne pune în prezența lui Dumnezeu, de a sta în fața lui Dumnezeu”⁴³. Apoi, este vorba despre felul în care Dumnezeu se face simțit, își face cunoscute în mod natural lucrările: „Nevăzut este Domnul Dumnezeu; dar prezența Lui e universală și cu totul în vileag. Așa încât nicio făptură vie și cugetătoare nu poate spune (...) că se află lipsită de bucuria cea limpede a cunoașterii și re-cunoașterii Lui depline și de toată clipa. Nevăzut este Domnul Dumnezeu, dar toată mintea și semnele Lumii au fost anume făcute ca să-L vadă și să-L vădească pururi. Toate făpturile și toate lucrurile, toată huma și toată umbra stau cu greutatea și taina lor întreagă, ca o înaltă Parabolă a cunoașterii Lui de taină”⁴⁴.

„Trăirea lăuntrică, rugăciunea și simțământul” fac ca această prezență dumnezeiască să fie simțită limpede, conștient, precis⁴⁵. Totuși, „Prezența Dumnezeiască, realitate imediată și numai ca atare întemeietoare a evlaviei, nu va fi recunoscută decât de om, pus în măsură de a constata la el puterea creatoare”⁴⁶. Deși omul simte „toată firea [ca] o transparență a acestei prezențe” (...), ea „nu e toată prezența (...) mai e ceva. Mai e o descoperire

⁴² *Ibidem*, p. 35.

⁴³ IDEM, *Caiete: I. Dumnezeu-Dragoste*, p. 36.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 98.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 107.

și o trăire a Prezenței directe, duh către Duh, care e revelația fundamentală, cuminerea duhovnicească a Chipului⁴⁷. Se înțelege astfel identitatea esențială dintre simțul Prezenței lui Dumnezeu și Sfânta Întrupare. „Nu o prezență în lucruri și locuri, în idol, în mit, ci în chip viu, Dumnezeu cel viu”⁴⁸, cunoașterea lui Hristos din Evanghelii, viu, prezența Sfântă⁴⁹. Mijloacele de conștientizare a acestei Prezențe sunt, în primul rând, Scriptura și Tradiția Bisericii. Apoi, „profeții și sfinții, care ne arată drumul pe care se va întâmpla și nouă Marea întâlnire, cu noi înșine și cu Dumnezeu”⁵⁰. Mai apoi, religiozitatea Prezenței se cultivă și prin descoperirea înțelesului teofanic al propriei vieți, prin duhovnic și liturghie⁵¹. De fapt, întreaga viață are un sens teofanic, adică e liturghie, arătarea continuă a prezenței de taină a lui Dumnezeu⁵².

„Prezența lui Dumnezeu e o problemă de experiență, de trăire, de reală intervenție dumnezeiască”⁵³, adică reclamă necesitatea imperioasă a unei teologii vii, a experienței, „adică descoperirea prezenței, adică să trecem prin drama nașterii cea de a doua, a luptelor interioare, biruindu-ne propria natură, învingând piedicile de gândire și viață proprie, umbrite sau la umbra Duhului Sfânt”⁵⁴, căci „trebuie să salvăm evlavia trăită integral, duhovnicia, viețuirea în Har”⁵⁵. Legătura acestei teologii a prezenței lui Dumnezeu cu rugăciunea inimii se exprimă în experiența Prezenței care trebuie să fie o condiție sine qua non a Rugăciunii. Atenția iubitoare la Dumnezeu prezent, un simplu act de credință în Dumnezeu prezent îi aduce rugăciunii inimii puțința de a fi numită „rugăciunea de simplă prezență a lui Dumnezeu”⁵⁶. Rugăciunea

⁴⁷ *Ibidem*, p. 100.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 101.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 105.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 103.

⁵² *Ibidem*, p. 99.

⁵³ *Ibidem*, p. 102.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 103.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁵⁶ IEROSCHIMONAHUL DANIIL, *Caiete: 2. Sfințita Rugăciune*, p. 71.

inimii și o teologie a „prezenței” se întrepătrund astfel într-o experiență vie și nemijlocită a lui Dumnezeu.

Concluzii

Manuscrisele lui Daniil Sandu Tudor ne relevă un gânditor mistic de o forță extraordinară, ancorat în Tradiția creștină și de o extraordinară luciditate. Am optat pentru redarea extensivă a tuturor aceste fragmente de însemnări spirituale pentru a le juxtapune documentelor Securității care redau o imagine „dușmănoasă”, de „uneltitor” împotriva statului. Deși am notat în repetate rânduri cum activitatea tuturor oamenilor legați cu numele de „Rugul aprins” era eminentamente spirituală, „lupta ideologică împotriva comunismului”, așa cum apare ea reluată ca motiv și temă în dosare, trebuie înțeleasă în întregul ei conținut, și acest conținut se referă inclusiv la trăirea mistică creștină, așa cum ne-o indică însemnările lui Sandu Tudor.

Bibliografie

Arhive și literatură

1. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS): Fond Informativ, dosar 2214, vol. 1-2; Fond Penal, dosar 202, vol. 1-2.
2. CĂBAȘ, George, *Pagini de pateric românesc*, București, Edit. Anastasis, 2011.
3. *** *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 1: Dumnezeu-Dragoste*, București, Edit. Christiana, 2000.
4. *** *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 2: Sfînta rugăciune*, București, Edit. Christiana, 2000.
5. *** *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 3: Taina Sfintei Cruci*, București, Edit. Christiana, 2001.
6. *** *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 4: Ce e omul?*, București, Edit. Christiana, 2003.

7. MIRONESCU, Alexandru, *Floarea de foc*, București, Edit. Elion, 2001.
8. PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Rugul aprins*, Sibiu, Edit. Arhiepiscopia Sibiului, 2002.
9. PĂIUȘAN, Cristina / CIUCEANU, Radu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001.
10. TUDOR, Daniil Sandu, *Taina Rugului aprins. Scrieri și documente inedite*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de prof. Gheorghe Vasilescu, București, Edit. Anastasia, 1999.

Surse web

1. <http://www.razbointrucuvant.ro/2011/07/21/cum-sa-ne-rugam-ne-invata-ca-nimeni-altul-parintele-arsenie-papacioc-avem-nevoie-de-o-prezenta-continua-a-inimii-asta-este-esenta-rugaciunii-si-video/> (accesat la 10.06.2014).